

Ten Geleide

Rick de Graaff onderzocht de taalvaardigheid Engels in groep 8 van basisscholen met vroeg vreemdetalenonderwijs vanaf groep 1, in vergelijking met scholen met een regulier programma Engels in het Basisonderwijs vanaf groep 7. Getoetst is of vroege starters beter luisteren, lezen, schrijven, spellen en spreken dan late starters. Het onderzoek laat zien dat vroege starters gemiddeld beter presteren dan late starters, maar ook dat de verschillen klein zijn, en de overlap tussen beide groepen groot. Cito-scores, taalattitude en buitenschools taalcontact blijken een sterke voorspellende waarde te hebben voor de resultaten op de Engelse taalvaardigheidstoetsen bij zowel de vroege als de late starters.

Anne Beeker, Daniela Fasoglio, Kim de Jong, Jos Keuning en Alma van Til onderzochten welk ERK-schrijfvaardigheidsniveau door leerlingen aan het eind van havo en vwo voor Engels, Duits en Frans wordt behaald. Per taal zijn van enkele honderden examenkandidaten schrijfproducten gescoord met behulp van een beoordelingschaal. Om uitspraken te kunnen doen over het niveau van de schrijfproducten zijn deze vervolgens door een groep internationale taalexpersten gerelateerd aan het Europees Referentiekader voor moderne vreemde talen. Uit het onderzoek blijkt dat bij drie van de zes onderzochte populaties hooguit de helft van de leerlingen het ERK-streefniveau schrijfvaardigheid haalt. Voor Engels havo wordt het ERK-streefniveau door een grote meerderheid behaald.

Klaske Elving en Huub van den Bergh onderzochten welke didactische werkvormen effectief zijn binnen het schrijfonderwijs Nederlands in de havo-bovenbouw. Daarbij lag de focus op de plan- en de revisiefase van het schrijfproces, op duidelijkheid over het eindproduct en op een didactische werkvorm waarbij de schrijvende leerling interac-

teert met peers. De resultaten wijzen uit dat vijf minuten overleggen met een klasgenoot voordat met het daadwerkelijke schrijven wordt begonnen, significant verschil maakt in de kwaliteit van teksten. Bovendien blijkt de factor tijd een belangrijke rol te spelen in het revisieproces. Havo 5-leerlingen blijken twee weken na het inleveren van de eerste versie van hun tekst deze succesvol te kunnen reviseren, ongeacht of zij in de tussentijd al dan niet extra schrijfonderwijs krijgen aangeboden.

In het onderzoek van Dingena Blankenstein, waarmee zij in 2014 de Westhoff-scriptieprijs won, is nagegaan wat en hoe leerlingen leren van peerobservatie en peer feedback geven bij gespreksvaardigheid Spaans. Zij ontwikkelde een lessenreeks met peerobservatie en peer feedback bij vrije spreekopdrachten als centrale leeractiviteiten; bij aanvang kregen de leerlingen een training hierin. Vlak na de observatietaak vulden de leerlingen learner reports in om hun leren in kaart te brengen. Een nul- en nameting maken verschuivingen zichtbaar in de opvattingen van de leerlingen over observerend leren en feedback geven. Uit de resultaten blijkt dat peerobservatie en peer feedback bewustwording van verschillende leerstrategieën stimuleren en zelfregulerend leren ondersteunen.

Kees de Gloppe en Jacqueline van Kruiningen signaleren *Genres in schoolvakken: Taalgerichte didactiek in het voortgezet onderwijs* van Bart van der Leeuw en Theun Meestringa, en Helge Bonset signaleert het proefschrift van Hiske Feenstra: *Assessing writing ability in primary education. On the evaluation of text quality and text complexity*.

Namens de redactie,
HELGE BONSET

Vroeg of laat Engels in het basisonderwijs

Wat levert het op?

RICK DE GRAAFF

Steeds meer basisscholen starten met les in het Engels vanaf de onderbouw. Onderzoek naar positieve effecten van een vroege start is echter niet eenduidig. Dit artikel doet verslag van onderzoek naar de taalvaardigheid Engels in groep 8 van basisscholen die vroeg vreemdetalenonderwijs (vvt) aanbieden vanaf groep 1, in vergelijking met scholen met een regulier programma Engels in het Basisonderwijs (Eibo) vanaf groep 7. Getoetst is of vroege starters beter luisteren, lezen, schrijven, spellen en spreken dan late starters. Daarbij is gekeken naar de effecten van schoolkenmerken, scores op de Cito-eindtoets, taalattitude, buitenschools taalcontact en thuistaal. Het onderzoek laat zien dat vroege starters gemiddeld beter presteren dan late starters, maar ook dat de verschillen klein zijn, en de overlap tussen beide groepen groot. Cito-scores, taalattitude en buitenschools taalcontact blijken een sterke voorspellende waarde te hebben voor de resultaten op de Engelse taalvaardigheidstoetsen van zowel de vroege als de late starters. Het artikel sluit af met aanbevelingen om de effectiviteit van vroeg vreemdetalenonderwijs te kunnen vergroten.

Engels is een kernvak in het voortgezet onderwijs, net als Nederlands en rekenen/wiskunde. In het basisonderwijs is Engels weliswaar sinds 1986 een verplicht vak, maar scholen kunnen eigen keuzes maken in de vormgeving van het aanbod Engels, bijvoorbeeld in de groepen waarin zij Engels aanbieden, in de didactiek die zij hanteren, in de leerkrachten die Engels geven, in de specifieke deskundigheid voor Engels van deze leerkrachten en in de tijd die aan Engels besteed wordt (Geurts, De Graaff & Hemker, 2014). Uit onderzoeken blijkt dat scholen in toenemende mate verschillende keuzes maken en dat er een grote diversiteit bestaat in het Engels dat leerlingen op de basisscholen aangeboden krijgen (Thijs e.a., 2011).

Bij de invoering van Engels in het basisonderwijs (Eibo) is ingezet op een communicatieve aanpak en als officiële richtlijn werd uitgegaan van een aanbod van 80 tot 100 uur Engels, verdeeld over groep 7 en 8. Uit periodiek peilingsonderzoek (PPON) van 1991, 1996, 2006 en 2012 bleek dat leerlingen in het basisonderwijs gemiddeld niet meer dan totaal zo'n 60 uur Engels kregen (Heesters e.a., 2008; Geurts & Hemker, 2013).

De afgelopen tien jaar is het vroeg vreemdetalenonderwijs Engels (vvto) in Nederland sterk tot ontwikkeling gekomen: vanaf de onderbouw (vaak al in groep 1) wordt Engels gegeven, de leerkracht spreekt in de les zo veel mogelijk Engels en leerlingen worden vanaf het begin aangemoedigd Engels te gebruiken. Sommige scholen zetten *native speakers* als leerkrachten in. In 2014 boden ruim 1100 scholen vvto-Engels aan. Voor vvto-Engels gelden formeel dezelfde doelen of eindtermen als voor Eibo. Hoewel de wettelijke doelen overeenstemmen, ligt het voor de hand dat leerlingen met een aanbod van acht jaar Engels het voortgezet onderwijs instromen met een andere bagage voor Engels dan leerlingen die alleen in groep 7 en 8 Engels hebben gehad. Voor vo-scholen is vaak onduidelijk wat van de instromende leerlingen verwacht mag worden en hoe er aangesloten kan worden bij de Engelse taalvaardigheden die leerlingen op de basisschool geleerd hebben.

Internationaal is onderzoek gedaan naar de effecten van zowel de beginleeftijd als het aantal uren blootstelling aan een vreemde taal op de taalvaardigheid van leerlingen. Verschillende studies laten zien dat 'hoe eerder hoe beter' geen vanzelfsprekendheid is bij het leren van vreemde talen. Dat geldt eveneens voor 'hoe meer hoe beter' (zie o.a. Genesee & Lindholm-Leary, 2013; Muñoz, 2006, 2014; Nikolov & Mihaljević Djigunović, 2011). Cummins (2009) toont aan dat factoren als taalafstand, blootstelling aan de L2, motivatie, cognitieve vaardigheden, opleidingsniveau van de ouders, L1 achtergrond, kwaliteit van scholen en verwachtingen van docenten ook van invloed zijn op de uiteindelijke taalleerprestaties van leerlingen. Voor een uitgebreide inventarisatie van het hier genoemde onderzoek verwijs ik naar de rapportage van Van den Broek e.a. (2014).

In Nederland hebben Naber en Lowie (2012) onderzoek gedaan op een vvto-school

waaruit bleek dat de taalvaardigheid Engels van de leerlingen in groep 8 niet hoger was dan op andere scholen waar de leerlingen alleen in groep 7 en 8 Engels kregen. Uit dit onderzoek kwam naar voren dat buitenschools taalaanbod een belangrijker rol lijkt te spelen dan vroeg aanbod op school. In Europa onderzochten Lindgren en Muñoz (2013) de invloed van buitenschoolse L2 blootstelling op de lees- en luistervaardigheid van leerlingen in het Early Language Learning in Europe-onderzoek (Enever, 2011). Zij vonden een grote variatie aan buitenschools taalaanbod in verschillende landen in Europa en concludeerden dat het aanbod van L2 buiten de schoolcontext, na taalafstand, de belangrijkste voorspeller was voor lees- en luistervaardigheid, waarbij kijken van films, muziek beluisteren en computerspelletjes spelen de grootste invloed hadden op de lees- en luistervaardigheid in de L2. Cummins (2009) daarentegen stelt dat voor de meerderheid van de leerlingen het uiteindelijke taalvaardigheidsniveau voor het grootste deel afhankelijk is van de input op school en dat blootstelling aan de L2 buiten de schoolcontext een minder grote invloed heeft.

In 1991, 1996, 2006 en 2012 is in Nederland Periodiek Peilingsonderzoek uitgevoerd naar het taalvaardigheidsniveau Engels aan het eind van de basisschool. In 2012 is daarbij voor het eerst een kleine groep van zes vvto-scholen onderscheiden (Geurts & Hemker, 2013). Dit onderzoek laat zien dat vvto-leerlingen gemiddeld iets hoger scoren dan reguliere leerlingen, maar ook dat de verschillen klein zijn, en dat de spreiding tussen de scholen en tussen leerlingen groot is. In 2013 heeft de Universiteit Utrecht, in opdracht van EarlyBird, op 19 scholen de taalvaardigheid Engels van ongeveer 300 vvto-leerlingen en ongeveer 300 Eibo-leerlingen onderzocht. In dit artikel presenteren we de resultaten van dat onderzoek.¹ We gaan in op de verschillen tussen vvto-leerlingen en reguliere

Eibo-leerlingen. Daarbij kijken we naar verschillen tussen leerlingen in relatie tot hun Cito-score en uitstroomniveau (vmbo/havo/vwo), hun motivatie, buitenschools taalcontact en thuistaal. Relevante resultaten interpreteren we ook in relatie tot het Periodiek Peilingsonderzoek Engels 2012 (Geurts & Hemker, 2013; zie ook Geurts, De Graaff & Hemker, 2014).

In dit artikel worden de volgende vragen beantwoord:

1. Welke verschillen in taalvaardigheid Engels zijn er in groep 8 tussen vvto-leerlingen en Eibo-leerlingen?
2. Welke verschillen in taalvaardigheid Engels zijn er tussen de vvto-scholen onderling en tussen de Eibo-scholen onderling?
3. Welke relatie is er voor vvto en Eibo tussen doorstroomniveau/Cito-score en taalvaardigheid Engels?
4. Hoe spelen de leerlingkenmerken attitude, buitenschools taalcontact en thuistaal een rol bij de verklaring van verschillen in taalvaardigheid? Is die rol verschillend voor vvto- en Eibo-leerlingen?

Methoden

Deelnemers

Aan het onderzoek hebben 301 vvto-leerlingen van 10 EarlyBird-scholen meegedaan en 292 leerlingen van 9 reguliere basisscholen. De vvto-leerlingen hadden in groep 8 vijf tot acht jaar vvto Engels gehad (afhankelijk van het jaar waarin de betreffende school met vvto was gestart); de reguliere leerlingen twee jaar Eibo. De meeste scholen waren gevestigd in de regio Rotterdam. Op acht van de tien vvto-scholen was een vakleerkracht Engels aanwezig; in vier gevallen was dit een *native speaker* met een lesbevoegdheid. Dit wil niet zeggen dat de leerlingen van deze scholen in alle groepen les hebben gehad van een vakleerkracht; sommige vakleerkrachten gaven maar

in een deel van de groepen les of verzorgden het onderwijs Engels samen met de groepsleerkracht. Op de Eibo-scholen werden de lessen Engels altijd door de groepsleerkrachten gegeven.

Met toestemming van de ouders hebben de scholen geanonimiseerde gegevens beschikbaar gesteld over de Cito-scores van de groep 8-leerlingen en de doorstroomadviezen van po naar vo. De groepen 8 verschilden niet qua gemiddelde Cito-score (zowel op de vvto- als de Eibo scholen was deze 534).

Instrumenten

Om de onderzoeksvragen te beantwoorden, zijn toetsen afgenomen voor luistervaardigheid, leesvaardigheid, *Use of English* (woordenschat en zinsstructuur in context), spelling en gespreksvaardigheid. De toetsen voor luistervaardigheid, leesvaardigheid, *Use of English* en gespreksvaardigheid zijn ontwikkeld in samenwerking met Anglia Network Europe, met feedback van Anglia Examinations England. Hierbij is gebruik gemaakt van de toetsdatabase van Anglia Examinations England (Ascentis Anglia, 2009). Om leerlingen te kunnen toetsen op verschillende niveaus zijn opgaven geselecteerd uit toetsen die zijn geschat op pre-A1-niveau t/m B1-niveau (zie <www.anglia.org/about-anglia>). Naast deze toetsen is ook een spellingtoets afgenomen die bestond uit 30 items (Van Berkel e.a., 2013). Omdat de opgaven niet op itemniveau zijn gekoppeld aan het ERK, kan niet rechtstreeks op basis van de resultaten worden bepaald op welk ERK-niveau de leerlingen zich bevinden.

Van alle leerlingen zijn individuele kenmerken verzameld, met toestemming van de ouders. Hiervoor is gebruik gemaakt van de geanonimiseerde Cito-scores en schooladviezen van de deelnemende basisscholen. Ook is een online vragenlijst afgenomen die is ontwikkeld voor PPON 2012 (Geurts

& Hemker, 2013). De vragen betroffen de attitude van de leerlingen ten opzichte van het leren en gebruik van Engels (8 vragen); contact met Engels buiten school (7 vragen); Engels spreken buiten school (5 vragen); Engels lezen en luisteren buiten school (7 vragen); moedertaal en andere talen die thuis gesproken worden (3 vragen). 92% van de deelnemende leerlingen heeft de online vragenlijst ingevuld.

Procedure

De schriftelijke toetsen zijn vooraf gepilot op twee vvto-scholen en een Eibo-school, om begrip van de instructies, duur van de toetsonderdelen, moeilijkheidsgraad en betrouwbaarheid te kunnen vaststellen. Op enkele onderdelen is de moeilijkheidsgraad van de toetsen aangepast om de betrouwbaarheid te kunnen verhogen. De betrouwbaarheid van de uiteindelijke schriftelijke toetsen lag tussen 0,82 en 0,89 (KR alfa). Deze betrouwbaarheid is voldoende hoog.

GROEP 8	VVTO		EIBO	
	M	Sd	M	sd
Luisteren	0,83	0,11	0,78	0,13
Lezen	0,67	0,16	0,61	0,16
Use of E	0,68	0,15	0,60	0,15
Spelling	0,64	0,24	0,58	0,24
Totaal	0,70	0,19	0,64	0,19

Tabel 1. Gemiddelde scores en standaarddeviaties van vvto- en Eibo-leerlingen op de schriftelijke toetsen

De toetsen zijn afgenomen en gescoord door zes studenten Engels van de Educatieve Masteropleiding van de Universiteit Utrecht, die zijn getraind door een expert-examinator van Anglia Network Europe. Voor open vragen was een correctiesleutel aanwezig; antwoordmogelijkheden waarin de sleutel niet voorzag, zijn voorgelegd aan de onderzoeksleider. De gespreksvaardigheidstoetsen zijn afgenomen bij een random steekproef van deze leerlingen: 65 vvto-leerlingen en 63 Eibo-leerlingen (6-8 leerlingen per deelnemende school). Bij een kwart van de gespreksvaardigheidstoetsen heeft een tweede beoordeling plaatsgevonden, door de expert-examinator van Anglia Network Europe. De interbeoordelaarsbetrouwbaarheid was voldoende hoog: tussen 0,83 en 1,00.

De data zijn geanalyseerd in SPSS; voor de effectstudies zijn multilevel-analyses uitgevoerd, waarbij onderscheid is gemaakt tussen school- en leerlingniveau. Het statistisch significantieniveau is bepaald op $\alpha = 0,05$.²

	F	p	d
vvto	12,864	0,001	
test * vvto	7,560	0,000	
Luisteren * vvto	27,79	0,000	0,51
Lezen * vvto	23,49	0,000	0,46
Use of E * vvto	40,21	0,000	0,58
Spelling * vvto	6,66	0,006	0,25
Spreken * vvto	4,26	0,028	0,53

* significant verschil tussen de resultaten van de vvto-leerlingen en de Eibo-leerlingen

Tabel 2. Effecten van wel/niet vvto op toetscores

Resultaten

In dit gedeelte worden de resultaten gepresenteerd per onderzoeksvraag.

Welke verschillen in taalvaardigheid Engels zijn er in groep 8 tussen vvto-leerlingen en Eibo-leerlingen?

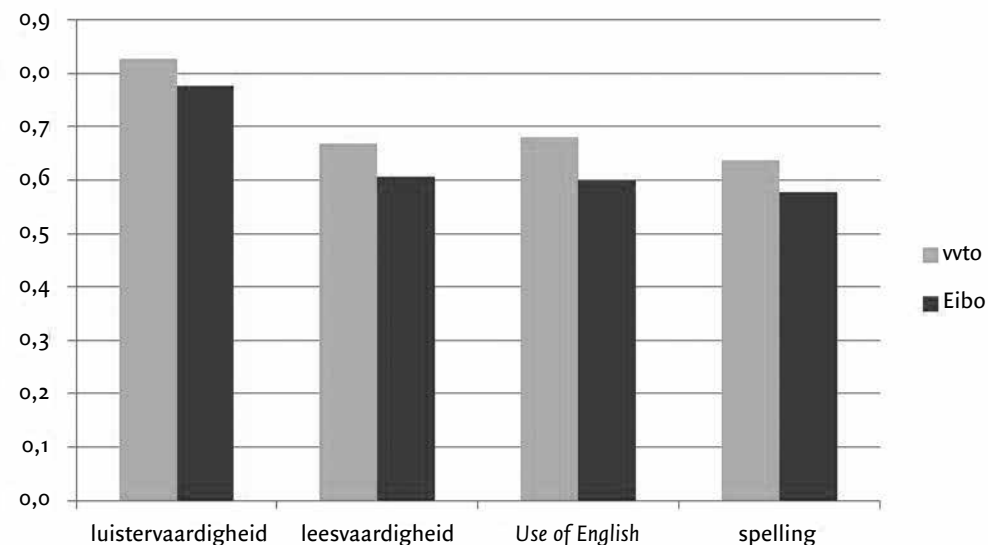
PRESTATIES OP DE SCHRIFTELIJKE TOETSEN

De gemiddelde score voor groep 8 op alle schriftelijke toetsen samen voor de vvto-leerlingen was 70%; voor de Eibo-leerlingen was de score 64% (zie tabel 1). Dit verschil is significant: de kans dat de verschillen op toeval berusten is kleiner dan 5% (zie tabel 2: $F = 12,86$, $p = 0,001$); hierbij is sprake van een 'klein tot matig effect' (Cohens $d = 0,20 - 0,50$). De effecten zijn het grootst op Use of English ($d = 0,58$), luistervaardigheid ($d = 0,51$) en leesvaardigheid ($d = 0,46$) en kleiner op spelling ($d = 0,25$). Figuur 1 toont de resultaten op de verschillende schriftelijke toetsen. Op

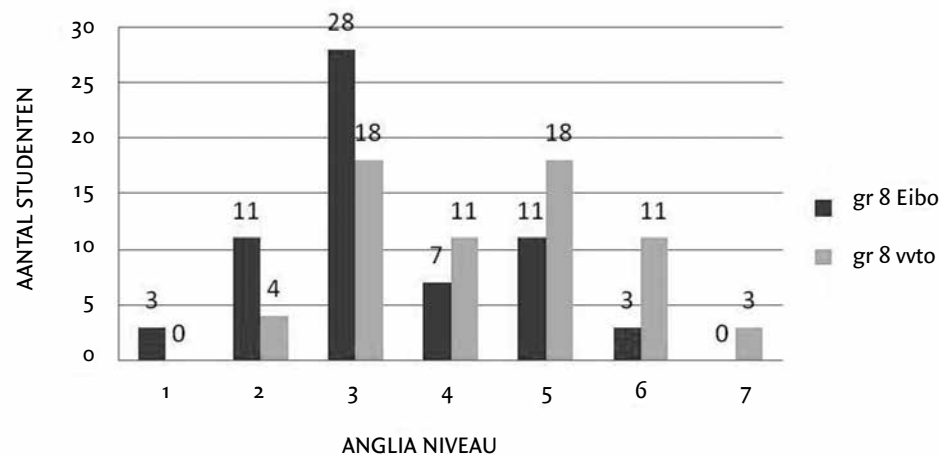
basis van deze verschillen kan niet geconcludeerd worden dat leerlingen beter zijn in luisteren dan bijvoorbeeld in lezen, alleen dat de scores op de luistertoetsen hoger zijn. Dit zou immers ook kunnen komen doordat de luistertoetsen relatief gemakkelijk waren.

ANALYSE VAN PRESTATIES OP DE MONDELINGE TOETSEN

Op basis van de prestaties op de gespreksvaardigheidstoets zijn de leerlingen ingedeeld in zeven Anglia-niveaus (zie Ascentis Anglia, 2009), lopend van First Step (niveau 1) tot Intermediate (niveau 7). Het gemiddelde niveau van de vvto-leerlingen lag op 4,35 (tussen Preliminary en Elementary); van de Eibo-leerlingen lag het op 3,33 (tussen Primary en Preliminary). Anglia schat Preliminary (niveau 4) in als ERK-niveau A1 en Elementary (niveau 5) als A2; deze ERK-schattingen zijn echter niet nader gevalideerd in het kader van dit onderzoek. De gevonden verschillen tussen de beide groepen zijn significant

Figuur 1. Gemiddelde scores van vvto- en Eibo-leerlingen op de schriftelijke toetsen

Figuur 2. Aantallen leerlingen per gespreksvaardigheidsniveau voor vvto groep 8 en Eibo groep 8

($F = 4,26$; $p = 0,028$); er is sprake van een matig effect ($d = 0,53$). Figuur 2 en tabel 3 maken de verschillen inzichtelijk tussen de Eibo-leerlingen en de vvto-leerlingen.

Welke verschillen in taalvaardigheid zijn er tussen de vvto-scholen onderling en tussen de Eibo-scholen onderling?

De verschillen tussen de scholen binnen de beide groepen zijn groot: leerlingen van sommige vvto-scholen scoren gemiddeld lager dan leerlingen van sommige Eibo-scholen.

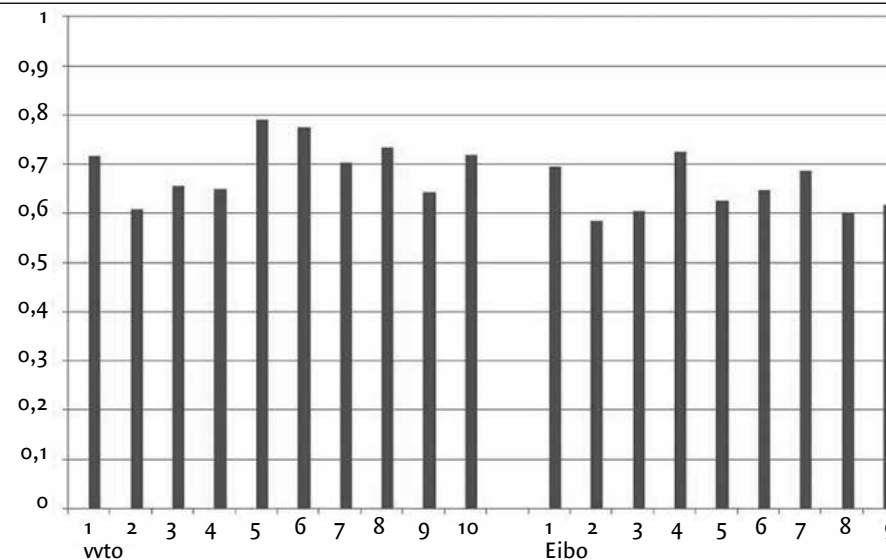
GROEP 8	VVTO		EIBO	
	M	Sd	M	sd
Gespreksvaardigheid (min = 1; max = 7)	4,35	1,34	3,33	1,23

Tabel 3. Gemiddelden en standaarddeviaties van Eibo-leerlingen en vvto-leerlingen op de spreektoetsen

Figuur 3 maakt de verschillen tussen scholen zichtbaar over alle schriftelijke toetsonderdelen gemiddeld. Verschillen tussen scholen onderling zijn statistisch significant ($F = 5,76$; $p < 0,001$).

VERSCHILLEN AFHANKELIJK VAN STARTMOMENT BINNEN VVTO?

Niet alle leerlingen van de vvto-scholen hebben in groep 8 acht jaar vvto gevolgd. Sommige scholen zijn nog geen acht jaar bezig met vvto; sommige leerlingen zijn later ingestroomd op een vvto-school. Op basis van de leerlingvragenlijst kon geconstateerd worden dat een deel van de vvto-leerlingen in groep 1 is begonnen met vvto, maar een deel ook later. Een deel van de vvto-leerlingen in dit onderzoek heeft dus minder dan acht jaar vvto achter de rug. Daarom is geanalyseerd of het aantal jaren op een vvto-school effect heeft op de toetsprestaties van de leerlingen. Dit kon niet worden aangetoond: er is geen significant effect voor startmoment binnen vvto-groep 8 ($F = 0,64$, $p = 0,43$).

Figuur 3. Gemiddelde scores per school over alle schriftelijke toetsonderdelen voor groep 8

VERSCHILLEN AFHANKELIJK VAN TAALachtergrond LEERKRACHT?

Een deel van de vvto-scholen heeft een native speaker als vakleerkracht in dienst. Omdat onbekend was of en hoe lang de getoetste vvto-leerlingen les hebben gehad van een native speaker als vakleerkracht, zijn deze gegevens niet in de analyses betrokken. De taalvaardigheid van de leerkrachten is in dit onderzoek niet in kaart gebracht.

Welke relatie is er voor vvto en Eibo tussen doorstroomniveau/Cito-score en taalvaardigheid Engels?

De Cito-score van de leerlingen bleek sterk samen te hangen met hun resultaten op de schriftelijke toetsen ($F = 208,85$, $p < 0,001$). Deze samenhang was significant voor alle toetsonderdelen, zowel de schriftelijke onderdelen als de spreekvaardigheidstoets. Tabel 4 toont de gemiddelde toetsscores per doorstroomadvies naar vo, over de schriftelijke toetsonderdelen samen (Luisteren, Lezen, Use of English en Spelling); de verschillen zijn

geïllustreerd in figuur 4.

We zien dat leerlingen met een hoger advies in vrijwel alle gevallen beter presteren dan leerlingen met een advies op een lager niveau. Ook zien we dat op alle doorstroomadviesniveaus de vvto-leerlingen gemiddeld hoger scoren dan de Eibo-leerlingen. Van deze resultaten zijn de verschillen significant voor de doorstroomadviesniveaus vmbo-gt, havo en havo/vwo.

Hoe spelen de leerlingkenmerken attitude, buitenschools taalcontact en thuistaal een rol ter verklaring van de taalvaardigheidsresultaten? Is die rol verschillend voor vvto- en Eibo-leerlingen?

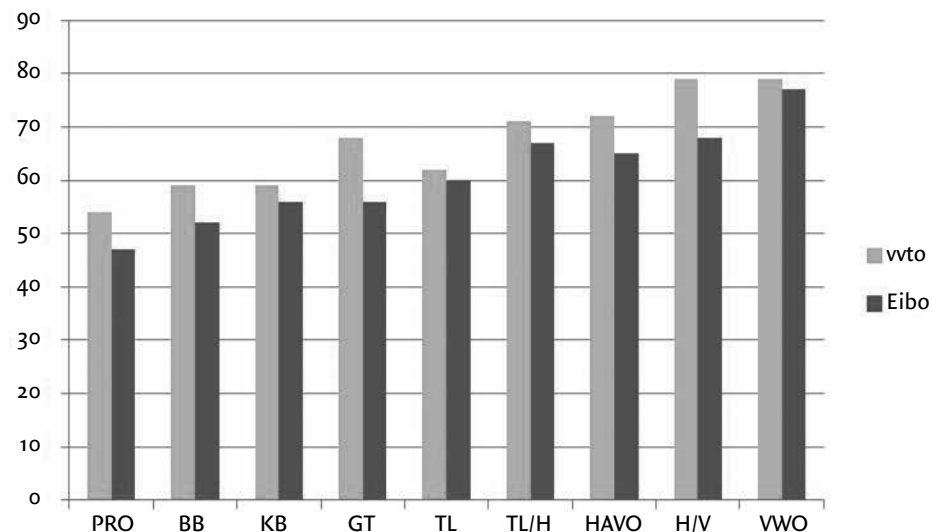
ATTITUDE EN BUITENSCHOOLS TAALCONTACT 92% van de getoetste leerlingen heeft een online vragenlijst ingevuld over taalattitude, buitenschools taalcontact, taalachtergrond en zelf ingeschatte taalvaardigheid.

Er bleek een duidelijk verband tussen attitude en toetsresultaten: leerlingen met een positieve attitude presteerden beter op de schriftelijke toetsen. Ook tussen buiten-

	vvto M	(sd)	Eibo M	(sd)	p < 0,05
pro en bb + lwoo (N=17)	0,54	0,10	0,47	0,12	
vmbo bb (N=23)	0,59	0,16	0,52	0,17	
vmbo kb (N=51)	0,59	0,11	0,56	0,11	
vmbo gt (N=35)	0,68	0,14	0,56	0,09	*
vmbo tl (N=124)	0,62	0,13	0,60	0,13	
tl/havo (N=53)	0,71	0,12	0,67	0,12	
havo (N=96)	0,72	0,13	0,65	0,12	*
havo/vwo (N=59)	0,79	0,09	0,68	0,15	*
vwo (N=130)	0,79	0,11	0,77	0,10	

NB: bb bevat ook bb/kb-adviezen; gt bevat ook gt/tl-adviezen

Tabel 4. Gemiddelde scores en standaarddeviaties op de schriftelijke toetsen van vvto- en Eibo-leerlingen per doorstroomadvies naar vo

Figuur 4. Gemiddelde scores op de schriftelijke toetsen van vvto- en Eibo-leerlingen per doorstroomadvies naar vo

schools taalcontact (btc) en toetsresultaten was een positief verband: leerlingen die veel contact hadden met Engels buiten school presteerden beter op de schriftelijke toetsen.

Er waren geen verschillen tussen vvto- en Eibo-leerlingen: de effecten van attitude en van buitenschools taalcontact op de toetsresultaten waren gelijk voor beide groepen leerlingen. Ook hadden zij dezelfde attitude ten opzichte van het belang en gebruik van Engels, en evenveel contact met Engels buiten school.

Opvallend is verder dat ook geen interactie is gevonden tussen buitenschools taalcontact en Cito-score: leerlingen met een lagere Cito-score hebben niet significant meer of minder buitenschools taalcontact dan kinderen met een hogere Cito-score. De resultaten zijn samengevat in tabel 5.

TAALACHTERGROND

Een deel van de leerlingen die deelnamen aan het onderzoek, had een andere moedertaal dan Nederlands. In de online vragenlijst ('Wat is je moedertaal?') noemde 12% een andere moedertaal dan Nederlands. Het betreft overigens een grote variëteit aan moedertalen.

Nagegaan is of de moedertaal een significant effect heeft op de toetsresultaten. Dit blijkt het geval ($F = 5,46, p = 0,02$). De kinderen met Nederlands als moedertaal scoren gemiddeld hoger dan de kinderen met een niet-Nederlandse moedertaal. De kinderen met een Nederlandse moedertaal hebben echter ook een hogere Cito-score dan de kinderen met een niet-Nederlandse moedertaal (435,4 vs 429,6). Dit verschil is significant ($F = 29,1; p < 0,001$). Als de Cito-score wordt meegenomen in de analyses, verdwijnt het effect van moedertaal. Dat betekent dat verschillen op de toetsscores op grond van de moedertaal zijn toe te schrijven aan verschillen op grond van Cito-scores.

Discussie en conclusies

Aan het vvto-Eibo-onderzoek hebben leerlingen deelgenomen van 10 EarlyBird-vvto scholen en 9 Eibo-scholen. Het onderzoek heeft gekeken naar verschillen in taalvaardigheid tussen vvto-leerlingen en Eibo-leerlingen in groep 8. Verder is gekeken naar verschillen tussen vvto-scholen onderling en Eibo-scholen onderling, naar verschillen tussen leerlingen op grond van Cito-score/doorstroomniveau en naar de rol van de leerlingkenmerken attitude, buitenschools taalcontact en thuistaal.

Samengevat kunnen we de onderzoeksvragen als volgt beantwoorden:

Welke verschillen in taalvaardigheid Engels zijn er in groep 8 tussen vvto-leerlingen en Eibo-leerlingen?

Het onderzoek in groep 8 laat zien dat vvto-leerlingen (na 5 tot 8 jaar Engels) gemiddeld beter presteren dan Eibo-leerlingen (na 2 jaar Engels), op alle getoetste vaardigheden: luister- en leesvaardigheid, Use of English, spelling en gespreksvaardigheid. De gevonden effectgroottes variëren van 'klein' (op spelling) tot

	F	p
vvto	12,864	0,001
attitude	33,178	0,000
buitenschools taalcontact	7,248	0,004
attitude * vvto	2,354	0,063
btc * vvto	0,004	0,476
btc * Cito	0,420	0,517

Tabel 5. Effecten van wel/niet vvto, attitude en buitenschools taalcontact (btc) op toetsresultaten

'matig' (op de andere vaardigheden).

Welke verschillen in taalvaardigheid zijn er tussen de vvtto-scholen onderling en tussen de Eibo-scholen onderling?

De prestaties van de groep 8-leerlingen zijn ook per school afzonderlijk geanalyseerd. Zowel tussen vvtto-scholen onderling als tussen de Eibo-scholen onderling zijn de verschillen groot, voor alle toetsonderdelen. De verschillen tussen scholen op gemiddelde Cito-scores zijn eveneens groot, volgens een vergelijkbaar patroon. Daarnaast zou de omvang van het programma een rol kunnen spelen (aantal minuten per week en verdeling over groep 1 tot en met groep 8) of de invulling van het programma (gebruikte methode en materialen, taalvaardigheid en didactische kwaliteiten van de leerkracht). Over verschillen in ervaring of didactiek tussen de scholen was in het kader van dit onderzoek te weinig informatie beschikbaar om de resultaatverschillen te kunnen duiden.

Welke relatie is er voor vvtto en Eibo tussen doorstroomniveau/Cito-score en taalvaardigheid Engels?

Cito-scores en toetsscores van leerlingen vertonen een significante samenhang; dit geldt zowel voor de vvtto-leerlingen als voor de Eibo-leerlingen. Ofwel: leerlingen met een hogere Cito-score/doorstroomadvies scoren ook hoger op de taalvaardigheidstoetsen. Op alle doorstroomadviesniveaus zijn de scores van de vvtto-leerlingen hoger dan van de Eibo-leerlingen; de verschillen zijn significant op de niveaus vmbo-gt, havo en havo-vwo.

Hoe spelen de leerlingkenmerken attitude, buitenschools taalcontact en thuistaal een rol ter verklaring van de taalvaardigheidsresultaten? Is die rol verschillend voor vvtto- en Eibo-leerlingen?
Attitude, buitenschools taalcontact en thuistaal zijn geïnventariseerd via een vragenlijst. Attitude en buitenschools taalcontact verto-

nen een positief verband met de taalvaardigheidsresultaten. Deze verbanden zijn vergelijkbaar voor vvtto- en Eibo-leerlingen. Er was geen significant verband tussen Cito-score en buitenschools taalcontact. Dat wil zeggen dat kinderen met een hogere Cito-score niet gemiddeld meer of minder buitenschools taalcontact hebben dan kinderen met een lagere Cito-score.

Ook de moedertaal van de leerlingen speelt een rol bij hun toetsresultaten: Nederlandstalige vvtto-leerlingen in groep 8 scoren hoger dan anderstalige leerlingen. Deze verbanden zijn vergelijkbaar voor vvtto- en Eibo-leerlingen. Verschillen op de toetscores op grond van de moedertaal blijken toe te schrijven aan verschillen op grond van Cito-scores. Dat betekent dat een andere moedertaal op zichzelf geen hinderend of bevorderend effect heeft bij het leren van Engels in vvtto- of Eibo-context.

In Geurts, De Graaff & Hemker (2014) zijn de belangrijkste resultaten van PPOON 2012 (Geurts & Hemker, 2013) en dit onderzoek vergeleken. Bij PPOON was sprake van een veel grotere steekproef van Eibo-scholen (45); daarnaast zijn slechts zes vvtto-scholen in PPOON betrokken. Zowel in PPOON 2012 als in het huidige onderzoek is gekeken naar de taalvaardigheid Engels in groep 8 en naar verschillen tussen vvtto-leerlingen en Eibo-leerlingen. Beide onderzoeken laten zien dat vvtto-leerlingen (na 5 tot 8 jaar Engels) gemiddeld beter presteren dan Eibo-leerlingen (na 2 jaar Engels). PPOON laat het grootste effect zien bij gespreksvaardigheid, matige effecten bij schrijfvaardigheid en woordenschat, en kleine effecten bij lees- en luistervaardigheid. Het huidige onderzoek laat kleine tot matige effecten zien op alle getoetste vaardigheden. Beide onderzoeken rapporteren een sterke samenhang met doorstroomniveau: hoe hoger het vo-niveau waar de groep 8-leerlingen naartoe gaan, hoe beter hun prestaties voor Engels.

Ook PPOON 2012 laat zien dat niet alle vvtto-leerlingen beter presteren dan alle Eibo-leerlingen, en ook niet alle vvtto-scholen beter dan Eibo-scholen. Uit de aanbodvragenlijst van PPOON blijken grote verschillen tussen scholen in omvang en invulling van het programma Engels. Uit het huidige onderzoek blijken grote verschillen in toetsresultaten tussen scholen onderling, die wellicht ook samenhangen met verschillen tussen programma's. Ook daarbij kan zowel de omvang van het programma een rol spelen (aantal minuten per week, en verdeling over groep 1 tot en met groep 8) als de invulling van het programma (gebruikte methode en materialen, taalvaardigheid en didactische kwaliteiten van de leerkracht). Dit was geen onderdeel van het huidige onderzoek, om de deelnamedrempel voor scholen zo laag mogelijk te houden. Vervolgonderzoek naar de relatie tussen kwaliteit en kwantiteit van het programma en leerresultaten is zeker gewenst.

De resultaten van dit onderzoek laten zien dat vvtto-leerlingen gemiddeld beter presteren dan Eibo-leerlingen. Of dit alleen wordt veroorzaakt door een vroege start, of door de grotere totale omvang van het programma en/of de kwaliteit van het programma, is niet onderzocht. Het zou relevant zijn om de prestaties van leerlingen uit een intensiever programma in de bovenbouw (bv. 2 uur per week vanaf groep 5) te kunnen vergelijken met een minder intensief programma vanaf de onderbouw (bij voorbeeld 1 uur per week vanaf groep 1).

Net als het huidige onderzoek laat PPOON een positief verband zien tussen attitude en taalvaardigheden, en tussen buitenschools taalcontact en taalvaardigheden. Onduidelijk is of een positievere attitude leidt tot hogere taalvaardigheid, of dat een hogere taalvaardigheid leidt tot een positievere attitude. Ook de hoeveelheid buitenschools taalcontact kan zowel oorzaak als gevolg van een hogere

taalvaardigheid zijn. Het bevorderen van een positieve attitude en van buitenschools taalcontact lijkt hoe dan ook zinvol; de school kan proberen daar een stimulerende rol in te spelen.

Voor onderwijspraktijk en onderwijsbeleid ligt er een uitdaging die gebaat is bij onderzoek naar heldere eindtermen en te behalen eindniveaus: aan welk programma en welke opbrengsten moeten vvtto-scholen minimaal voldoen? In aansluiting op de resultaten uit internationaal onderzoek zal het daarbij uiteindelijk minder relevant zijn om onderscheid te maken tussen 'vroeg' vvtto en 'laat' Eibo. Waar het vooral om gaat zijn de succesfactoren waarop scholen kunnen bouwen om een goed programma in te richten. Ter ondersteuning hiervan kunnen we niet beter afsluiten dat met een citaat van Genesee (2014), die belangrijkste resultaten van enkele decennia Canadees onderzoek naar *early, partial en late immersion education* op een rij heeft gezet:

Despite the widespread belief that early is better when it comes to L2 learning in school, evidence suggests that while this is often true, it is not always true. Debates about this issue often lose sight of the fact that an early start to L2 learning in school often means that learners have more time to learn; indeed, early L2 instruction is often recommended in order to extend learners' time to learn. However, neither an early start nor additional time for L2 learning will produce more learning than a later start or less exposure if the instruction that students are exposed to does not take advantage of the additional time and exposure. (p. 29).

Nader onderzoek naar zulke succesfactoren van vvtto-programma's kan scholen meer inzicht geven in effectieve didactische en organisatorische keuzes, kan pabo's meer inzicht geven in effectieve (na)scholingsprogramma's en kan de politiek meer inzicht

geven in effectieve implementatie van vroeg vreemdetalenonderwijs. Goede diagnostische toetsingsmogelijkheden kunnen helpen om het voortgezet onderwijs meer inzicht te geven in de bereikte ERK-niveaus van de leerlingen die in de brugklas instromen. Want alleen dan kan een doorlopende leerlijn Engels tussen po en vo ontstaan.

NOTEN

1. Het onderzoek is uitgevoerd in 2013, in opdracht van EarlyBird, in samenwerking met het Europees Platform en Anglia Network Europe. Aan de uitvoering van het onderzoek is deelgenomen door de volgende studenten van de Master Educatie en Communicatie Engelse Taal en Cultuur van de Universiteit Utrecht: Sierd van den Beld, Pauline van den Brink, Lesley Goes, Ruth Knot-de Haan, Arina Meeuse, Silke Stegmann. De auteur dankt Ans van Berkel, Mattis van den Bergh, Denise Lang en de leerkrachten en leerlingen van alle deelnemende scholen hartelijk voor hun inzet bij dit onderzoek. Over een aantal deelonderzoeken wordt nader verslag gedaan in de masterscripties van bovengenoemde studenten. Deze zijn beschikbaar via <http://studenttheses.library.uu.nl/>.
2. De gerapporteerde p-waarden voor verschillen tussen vvto- en Eibo-leerlingen zijn gebaseerd op eenzijdige toetsing, d.w.z. toetsing waarbij er vooraf een hypothese is over de richting van het verschil tussen beide groepen. Eenzijdige toetsing wordt verantwoord vanwege de verwachting dat vvto-leerlingen beter presteren dan Eibo-leerlingen.

LITERATUUR

- Ascentis Anglia (2009). *Handbook for teachers; Full examination syllabus and specifications*. Lancaster: Ascentis. (via <http://www.angli-network.eu/images/handbook.pdf>)
- Berkel, A. van, Philipsen, K., & Feuerstake, M. (2013). *Spellingtoets Engels voor de groepen 7 en 8 van vvtoE-scholen*. Rotterdam: Early Bird en Europees Platform.
- Broek, E. van den, Graaff, R. de, Unsworth, S., & Zee, V. van der, (2014). *Voorstudie pilot Tweektalig primair onderwijs*. Groningen: GION, Rijksuniversiteit Groningen.
- Cummins, J. (2009). Bilingual and immersion programs. In M. H. Long & C. J. Doughty (Eds.), *Handbook of second language teaching* (pp. 159-181). London: Blackwell.
- Erkel, M. van (2014). Kwaliteitsbeleid vvto Engels: met hogere kwaliteit naar betere resultaten. In A. Corda, K. Philipsen & R. de Graaff (red.), *Handboek vroeg vreemdetalenonderwijs: Engels op de basisschool* (pp. 137-148). Bussum: Coutinho.
- Genesee, F. (2014). Is early second language learning really better? Evidence from research on students in CLIL programs. *Babylonia*, 14(1), 26-30.
- Genesee, F., & Lindholm-Leary, K. (2013). Two case studies of content-based language education. *Journal of Immersion and Content-Based Language Education*, 1(1), 3-33.
- Geurts, B., Graaff, R. de, & Hemker, B. (2014). Engels in het basisonderwijs: opbrengsten Eibo en vvto. In A. Corda, K. Philipsen & R. de Graaff (red.), *Handboek vroeg vreemdetalenonderwijs: Engels op de basisschool* (pp. 121-136). Bussum: Coutinho.
- Geurts, B., & Hemker, B. (2013). *Balans van het Engels aan het eind van de basisschool 4; uitkomsten van de vierde peiling in 2012*. Arnhem: Cito.
- Heesters, K., Feddema, M., Schoot, F. van der, & Hemker, B. (2008). *Balans van het Engels aan het eind van de basisschool 3; uitkomsten van de derde peiling in 2006*. Arnhem: Cito.

- Lindgren, E., & Muñoz, C. (2013). The influence of exposure, parents, and linguistic distance on young European learners' foreign language comprehension. *International Journal of Multilingualism*, 10(1), 105-129.
- Muñoz, C. (2006). *Age and the rate of foreign language learning*. Clevedon: Multilingual Matters.
- Muñoz, C. (2014). Contrasting effects of starting age and input on the oral performance of foreign language learners. *Applied Linguistics*, 35(4), 463-482.
- Naber, R., & Lowie, W. (2012). Hoe vroeger, hoe beter? Een onderzoek naar de effectiviteit van vroeg vreemdetalenonderwijs. *Levende Talen Tijdschrift*, 13(4), 13-21.
- Nikolov, M., & Mihaljević Djigunović, J. (2011). All shades of every color: An overview of early teaching and learning of foreign languages. *Annual Review of Applied Linguistics*, 31, 95-119.
- Thijs, A., Tuin, D., & Trimbos, B. (2011). *Engels in het basisonderwijs: verkenning van de stand van zaken*. Enschede: SLO.

RICK DE GRAAFF is hoogleraar Tweektalig Onderwijs aan de Universiteit Utrecht, en lector Taal & Didactiek aan Hogeschool Inholland. Hij doet onderzoek naar de didactieken en leeropbrengsten van tweektalig onderwijs en andere vormen van geïntegreerd taalonderwijs. Daarnaast geeft hij onderwijs aan toekomstige docenten vreemde talen aan de lerarenopleiding. In afstemming met EP Nuffic voert hij onderzoek uit naar vroeg vreemdetalenonderwijs.
E-mail: <r.degraaff@uu.nl